
FILIP ROPARC

DRUŠTVENO OPŠTENJE*

ETOLOŠKI PRISTUP

Poznato je da čovekov artikulisani jezik nema svoj ekvivalent kod životinja, te nam saznanja tu nisu od koristi. Baš naprotiv, ukoliko su naša saznanja o opštenju među životinjama bogatija, utoliko čovek sa „svojim“ opštilom izgleda izuzetniji.

Čovek, međutim, raspolaže i drugim sredstvima opštenja kod kojih se ne služi govorom, a tu proučavanje primata može da bude od izuzetne koristi. Kratka analiza nekoliko tipova društvenog opštenja majmuna i antropoida omogućići će da se istaknu sličnosti sa ljudskim ponašanjem.

Svi majmuni mogu da proizvode zvukove, ali čak i najglasniji među njima, kao što su južnoamerički drekavci, nemaju rečnik koji bi po bogatstvu odgovarao rečniku nekih ptica. Postavlja se pitanje: Ako se vokalizacije kod primata javljaju, koja je njihova uloga? I pošto se te vokalizacije tako malo međusobno razlikuju, kojim alternativnim sredstvom opštenja raspolažu životinje?

Zvuci koje životinje ispuštaju imaju skoro uvek istu funkciju: privlačenje pažnje. To je pomalo kao „dakle“ ili „hm“ na srpskom. Ostatak poruke, njen sadržaj, prenosi se pomoću raznolikog položaja tela, držanja, pokreta i mimike. Antropoidi, na primer, imaju mišiće lica koji su razvijeni koliko i odgovarajući ljudski mišići te mimika zauzima značajno mesto u njihovom opštenju. Načini opštenja primata su intenzivno proučavani¹⁾, ali ćemo se pošto je u središtu našeg zanimanja čovek — zadržati samo na opštenju šimpanza primata koji nam je najbliži. Podaci kojim

*) Philippe Ropartz: L'ethologie humaine, u *L'anthropologie*, Les dictionnaires Marabout université, Verviers, 1974, str. 220—245.

¹⁾ O tome se može naći više primera u izvrsnoj knjizi D. Morrisa: *Primate Ethology* (London, Weindenfeld and Nicolson, 1967).

raspoložemo, rezultat su strpljivog rada Džejn van Levik Gudal (Jane Van Lewick-Goodal)²⁾ koja, već desetak godina, pretežni deo svog rada posvećuje posmatranju šimpanza u jednom afričkom rezervatu u Tanzaniji. Pošto se životinje nalaze u svojoj prirodnoj sredini, a etolozi nastoje da što je manje moguće utiču na njih, može se smatrati da ispitivano ponašanje nije rezultat eventualnog oponašanja čovekovog pokreta ili mimike.

Iz napred navedenih razloga, ostavićemo po strani zvuke koje ispuštaju životinje da bismo naglasili ono što etolozi nazivaju „pokretima izražavanja“.

Uprkos prividnom odsustvu društvene strukture koje je posledica neprekidne izmene sastava čopora — sa izuzetkom majki i njihovih mladunaca — sve jединke koje nastanjuju istu oblast poznaju se i svaka od njih tačno zna kakav je njen društveni položaj u odnosu na drugu jedinku. Drugačije rečeno, u prisustvu jednog, bilo kog srodnika, svaki šimpanzo zna da li ima pravo prednosti nad njim ili je obrnuto. Uobičajeno je da etolozi govore o društvenom ponašanju uvek kada se ponašanje jedne životinje tiče ponašanja drugih životinja. Ono što se ovom ili onom porukom saopštava pripadnicima svoje vrste uvek je neko trenutno afektivno, emocionalno stanje.

Veoma brzo došlo se do saznanja o brojnim analogijama koje se javljaju između gestova i mimike primata i čoveka. Na primer, kada je jedan šimpanzo veoma začuđen nečim nepoznatim, on izdiže gornji deo tela, širi i podiže ruke, a drži i širom otvorene oči. I neki drugi primati, kao što su gorile i babuni, zauzimaju u istim situacijama ovaj osobeni položaj.

Poraženi se, nakon borbe, povlači što je neupadljivije moguće, krijući se, ako je to potrebno, iza rastinja i nastojeći da bude što je moguće tiši. Kada šimpanzo ne može da ostvari ono što priželjkuje, iz fizičkih (prevelika udaljenost ga deli od nekog ploda) ili psihičkih razloga (zastrašujuće prisustvo vođe) on češe ruke, „teskobnog izgleda“, moglo bi se dodati. Uznemirenost ili osujećenost prouzrokuju pojavu „teskobnog češanja“ ili pak zevanja. Ovo poslednje se ispoljava kod brojnih životinjskih vrsta, čak i kod čoveka, kada se nađe u konfliktnoj situaciji.

Šimpanzi, pogotovo mladi, imaju prave nastupe besa: oni urlaju, lupaju nogama o tlo kada ne mogu odmah da dobiju ono što žele. Veoma je zanimljivo da su ti napadi besa kod odraslih životinja izuzetno retki kao i to da ostale životinje koje prisustvuju tim istupima ostaju potpuno ravnodušne!

²⁾ J. van Lawick-Goodal *Les Chimanzés et moi*, (Šimpanze i ja), Paris, Stock, 1971.

Važnost društvenih odnosa kod šimpanza je naglašena velikom raznovrsnošću pokreta i izraza koji znače podređivanje. U prisustvu jedinke čiji je društveni položaj viši od njegovog, šimpanzo će leći, pokloniti se ili se zadovoljiti sagibanjem glave. Dogada se da podređeni ljubi neki deo tela nadređenog, njegovu ruku, na primer. Druga ponašanja su još sličnija onima kojima mi tako često pribegavamo: Džejn van Levik-Gudal je videla podređene kako pružaju ruku u pravcu nadređenog koji je tu prolazio; to isto se dešava kada šimpanzo biva napadnut ili izložen pretnji. Može se tada videti šimpanzo kako pruža ruku u pravcu jačeg; ručni zglobovi često je savijeni, prsti opušteni.

Ali, analogije sa ljudskim ponašanjem, ovde ne prestaju, jer, kao odgovor na te izraze podređenosti, nadređeni često ispoljavaju ono što etolozi zovu pokretima umirivanja ili „povratnog osiguravanja”. I tu postoji veliki broj mogućih odgovora. Nadređeni se često zadovoljava dodirivanjem jednog dela tela podređenog koga nastoji da umiri: on ga dodiruje rukom odnosno nogom. Dodirnuti su najčešće genitalni predeo, leđa ili lice podređene životinje. Ali, ako je podređeni već pružio ruku, onda će mu nju dodirnuti. Da bi umirio nekog od pripadnika čopora, vođa može, takođe, da ljubazno potapše neki deo njegovog tela — po pravilu je to lice. Džejn van Levik-Gudal je zapazila da je to prijateljsko tapšanje često namenjeno mlađim šimpanzama; na taj način stari mužjaci dočekuju mlade koji im se približe.

Ugrožene odrasle jedinke, grle se na isti način na koji majka grli svoje mladunče da bi ga smirila. Umirivanje podređene jedinke može se postići i tako što će se poljubiti neki deo njenog tela. Sve to umirivačko ponašanje ima sigurno veliki značaj za one kojima je namenjeno, jer ga podređene životinje traže i ne izgledaju zadovoljne sve dok u tome najzad ne uspeju. Mogu se videti životinje kako dobijaju prave napade besa ako nadređeni ne obraća pažnju na njihov stav podređenosti.

Pokreti umirivanja koriste se i među životinjama istog ranga, kada je neka od njih ugrožena ili uznemirena; mogu se, tada, videti dve odrasle jedinke kako se stišću i grle. Ponovo je suviše isticati analogiju sa ponašanjem ljudi koji su se našli u istoj situaciji. Najzad, kada se dva antropoida susretnu posle dužeg ili kraćeg intervala, oni pristupaju pravom ceremonijalnom pozdravu u kome nije teško otkriti poreklo nekih naših gestova i svakidašnjeg ponašanja. Šimpanzi počinju sa „pozdravljanjem” klimajući glavom i klanjajući se, zatim pružaju jedni drugima ruke i padaju u zagrljaj. Svaki od njih, zaista, mora da brzo pokaže svoj položaj u hijerarhiji u odnosu na drugoga; svaki oblik agresije ili pretnje mora da bude izbegnut. Sudeći po podacima ko-

jima raspolazu primatolozi, samo šimpanzi imaju ovakav ritual pozdravljanja. Može se, s pravom pretpostaviti da je posebno labilna društvena struktura tih primata podstakla čitav sistem znakova koji omogućava životinjama da pronađu svoj položaj u hijerarhiji bez sukoba i međusobnog ugrožavanja. Vrlo je verovatno da je tu pokrenulo i pozdrava koje razmenjuju dva čoveka kada se sretnu posle dužeg vremena. Klimanje glavom ili naklon pokazuju da nema nikakvih agresivnih namera. Iz tih razloga, s pravom se može pretpostaviti da priručnici iz lepog ponašanja koji preporučuju da žena ili muškarac koji zauzimaju viši položaj najpre pruže ruku prilikom pozdravljanja — to čine nasuprot lepom ponašanju naših predaka — primata. Zaista bi više priličilo onome koje se oseća inferiornim da stidljivo pruži ruku očekujući da ga drugi eventualno udostoji umirujućim, nehajnim pružanjem vrhova prstiju.

Prirodno je da se nastojalo na otkrivanju porekla svih tih pokreta i izraza koje koriste šimpanzi i koje je, bar delom, nasledio čovek. Reč je najčešće samo o radnim hipotezama koje počivaju na, za sada, malobrojnim uporednim proučavanjima, jer je ograničen i broj vrsta koje društveno opšte na taj način. Neke od tih pretpostavki bacaju novo svetlo na ponašanje čoveka kao primata. Za Džejn van Levik Gudal klanjanje ili samo klimanje glavom vode poreklo iz nameravanog pokreta koji izražava jednu konfliktnu situaciju — koja se, uostalom, često nalazi u osnovi ritualizovanog ponašanja — podređeni istovremeno želi da pobegne i da se približi nadređenom. Ta neodlučnost se izražava njihovim čitavog tela koje je ritualizovano u klanjanje ili klimanje glavom.

Poreklo poljupca i njegove društvene uloge treba tražiti u brizi o mladuncima. Brojne ženke primata ne čekaju prestanak dojenja da bi svom mladuncu obezbedile raznovrsniju hranu. U tom cilju one sažvakane hranu stavljaju direktno u mladunčeta usta. To hranjenje „usta na usta“ primenjivalo se u staroj Grčkoj, a postoji i kod raznih primitivnih naroda.³⁾ V. Vikler navodi više primera iz kojih se vidi da se davanje duvana ili kuglica smole iz usta u usta smatra znakom prijateljstva.⁴⁾ U nekim australijskim naseobinama devojka koja pristane da uzme u svoja usta kuglicu smole koju joj mladić pruža svojim usnama, time označava da prihvata njegovu ljubav. Poljubac u usta ima u osnovi ishranu mladih, ali je putem ritualizacije kasnije bio povezan najpre sa društvenim, a zatim i sa seksualnim ponašanjem. Lako se uočava bliskost između tih gestova i rituala nuđenja hranom koji prati parenje životinja, posebno ptica.

³⁾ Vidi H. Ploss, *Das Kind in Brauch und Sitte der Völker*, t. I, Leipzig, Th. Grieben, 1911.

⁴⁾ W. Wickler, *Les Lois naturelles du mariage*, Paris, Flammarion, 1971.

Ljubljenje bilo kog dela tela izuzev usta ima osnovu u prijateljskom dodiru usnama kojim jači šimpanzo umiruje slabijeg, a njime i majka smiruje svoje mladunče.

SOCIO—SEKSUALNI ZNAKOVI

Proučavanje drugih modela društvenog opštenja čije je poreklo, očigledno, u seksualnom ponašanju, neće se zadržati samo na šimpanzama već će se pozabaviti i ostalim vrstama primata.

Mnogim ženkama primata otekne ano-genitalni predeo kada su u periodu parenja (oestrus) tj. onda kada su spremne na polni akt. Pored bujanja tkiva, koje ponekad menja i boju, zapažaju se i različite promene u ponašanju; tokom perioda parenja ženke su uzbuđenije, agresivnije; kod babuna, to fiziološko stanje dovodi do privremenog ukidanja svih društvenih obzira. Ženka u periodu parenja je kod šimpanza nadređena bilo kom mužjaku. Kod vrsta čiji su mužjaci normalno veoma agresivni prema ženkama, „prikazivanje” otekle i upadljivo obojene ženke stražnjice je dovoljno da zaustavi agresivnost mužjaka. Najpre usko povezano sa seksualnim ponašanjem „prikazivanje” je, malo pomalo, dobijalo društveno značenje koje se sreće kod većine majmuna. Ženke koje nisu u periodu parenja kao i neki mužjaci čak i mladunci pribegavaju tom ponašanju da bi pokazali svoju podređenost u odnosu na jačeg mužjaka. Reč je, dakle, o važnom elementu ceremonijala podređivanja koji zaustavlja svaku nasilničku nameru, osim one koja je već prerasla u akt nasilja.

Kod nekih vrsta babuna i makaki majmuna zapaženi su mužjaci koji inače zauzimaju srednji društveni položaj kako svoju stražnjicu pokazuju mužjaku koji je jači od njih, dok u isto vreme prete nekom drugom članu čopora. Ovim dvostrukim gestom traži se od jačeg da svoju agresivnost usmeri prema već napadnutoj životinji.

Iz ovih primera, vidi se da „prikazivanje” ima zaštitnu vrednost koja je, bez sumnje, u vezi sa njegovim seksualnim poreklom. Ovo se iskazuje i u slučaju kada dominantna životinja na „predstavljanje” njoj podređene jedinke odgovori pokušajem sparivanja sa njom; tu je reč o pseudo seksualnom ponašanju: u stvari, „glavni” se često zadovoljava time što će zajahati podređenu životinju, a da mu penis nije u stanju erekcije.

I pokazivanje penisa rasprostranjeno je isto tako kao socio-seksualni znak. Kod svih sisara mužjakov penis obavlja bar dve funkcije: mikcionu i kopulacionu. Mnogi sisari-mušjaci „obeležavaju” granicu svoje teritorije ostavljajući malo urina na graničnim mestima. Da bi ta oznaka bila upotrebljiva i upozoravala ostale pripadnike vrste neophodan je razvijen njuh. Jedino još niži

majmuni koji često pripadaju noćnim vrstama obeležavaju svoju teritoriju pomoću urina. Ostali primati, koji pripadaju dnevnim vrstama, više su vizuelni nego olfaktivni, pa ne mogu da se služe svojim urinom da bi obeležili oblast koju je zaposeo njihov čopor. Javlja se, zato, nov oblik ponašanja koji potiče neposredno iz obeležavanja urinom. Dok je majmunski čopor, unutar određene oblasti, zabavljen uobičajenim aktivnostima. unaokolo se postavlja nekoliko mužjaka; oni biraju uzdignuta mesta jer je neophodno da izdaleka budu vidljivi; tu čuče, izbočeni, okrenuti leđima svom čoporu, pokazujući mogućim uljezima svoje genitalije. Njihov penis je, po pravilu, crvene boje tako da odudara od skrotuma koji je plavkasto obojen. Kao granica ovde više ne služi urin koji je izlučen putem penisa, tu funkciju ima sada sam organ. Ako neki uljez, suptarnička grupa ili, čak, čovek pokaže nameru da im se približi, penis stražara prelazi u stanje erekcije što kod primata često označava pretnju i ispoljavanje mužjačke agresivnosti.

Upravo, zahvaljujući uporednom proučavanju brojnih primata bilo je moguće pratiti različite faze ritualizacije, počev od jednostavnog obeležavanja teritorija urinom do prikazivanja upadljivo obojenog penisa.

Pogledajmo sada da li su ova dva tipa socio-seksualnih signala ostavila tragove na ponašanje čoveka.

Ima žena kod kojih je boja polnog organa izmenjena u periodu ovulacije. Kod Hotentotkinja koje imaju veoma razvijene usmine, polovinom menstrualnog ciklusa zapaža se povećanje malih usmina.⁵⁾ I kod drugih rasa genitalni organi žene su jače obojeni u periodu menstrualnog ciklusa.

Hotentotkinje imaju izraženu krivinu kičme u lumbalnom predelu, a izuzetno bogato skladište masnih materija pokriva mišiće njihove stražnjice. stručnjaci to zovu „steatopigijom” (doslovce: „masna stražnjica”). Izvesno je da ova anatomska osobenost služi kao socio-seksualni signal, jer je i moda često nastojala da naglasi razvijenost ovog dela ženskog tela. U XIX veku žene još uvek nisu upotrebljavale visoke potpetice da bi naglasile svoj hod i istakle stas; međutim, one su nastojale da svojoj silueti dadu „steatopigni” izgled.

Što se socio-seksualne uloge ženskih grudi tiče, ona je, bar u zapadnom svetu, apsolutno očigledna; da se u to uverimo dovoljno je pogledati javne plakate. Prikazivanje zadnjeg dela tela nije danas toliko rasprostranjeno, ali se može, s pravom, pretpostaviti da su kulturni tabui razlog za inhibiranje tog ponašanja koje je moralo da

⁵⁾ L. Schultze, Zur Kenntnis de Körpers der Hottentotten und Buschmänner in *Deutscher med. naturwissenschaften Gesellschaft*, 17, Jena, 1928.

bude prisutno kod naših predaka. Pognuti stav koji zauzimaju potčinjeni, kao i udarac nogom u donji deo leđa su još u upotrebi u odnosima koje karakteriše autoritet!

Čovekov penis poseduje, izgleda, istu socio-seksualnu vrednost kao i, odgovarajući organ kod primata. V. Wikler iznosi više slučajeva u kojima erekcija prati snažna emocionalna stanja kao što su bes, agresivnost ili pretnja.⁶⁾

Kada se uporedi sedeći položaj žene i muškarca, zapaža se da muškarac obično seda kao da svoje genitalne organe želi da učini što uočljivijim. Njih, međutim, pokriva odeća.

Brojna primitivna plemena upotrebljavaju različite ukrase ili navlake za penis da bi naglasili veličinu ili boju polnog organa. Penis u stanju erekcije, čak i stilizovan, uvek je označavao moć, snagu. Već je davno ustanovljena sličnost između penisa u stanju erekcije i mačeva, žezla itd. (Uprkos oklopima od kože i metala, grčki hopliti su se borili obnaženih polnih organa).

Brojni tragovi ovakvog ponašanja mogu se naći u tradicijama raznih plemena. U više zemalja mogu se sresti međe koje izgledaju bilo kao penis u erekciji, bilo kao stilizovana figura čoveka kome su jedino glava i polni organi verno prikazani.⁷⁾ Zanimljivo je da su sve te faličke međe koje se nalaze na ulazima u meksička sela, na vratima hinduskih hramova ili ispred amazon-skih kuća, uvek okrenute prema spolja. One su tu, kažu stanovnici, da bi štatile selo ili kuću od zlih duhova.

Estrus

Imali smo već priliku da govorimo o estrusu, periodu polnog žara kod ženki sisara, koji prate različite promene fiziologije i ponašanja. To važi i za ženke sadašnjih primata. Iako seksualno ponašanje svih vrsta još nije proučeno, ženke svih do sada proučavanih primata ispoljavaju polnu žar samo u kratkom periodu. Samo u to vreme, uz retke izuzetke, mužjaci se pare sa ženkama. (Reč je o seksualnom ponašanju koje se ispoljava u prirodnim uslovima, a ne o onom koje se može zapaziti u veštačkim uslovima zatočeništva).

Dužina perioda polnog žara i učestanost njegovog javljanja nisu uvek iste, ali ako uporedimo bilo koju ženku primata sa ženom, utvrdićemo da prva ispoljava polni žar samo u veoma kratkom periodu. Dosta dobro je poznat determinizam tog procesa. Tu prevladavaju hormonalni činioci, ali

⁶⁾ W. Wickler: *op. cit.*

⁷⁾ Brojni primeri takvih međa mogu se naći u knjizi I. Eibl-Eibesfeldt, *Ethology: the Biology of Behaviour*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1970.

se ne bi smeli zanemariti ni oni društvene prirode. Tako, ženka primata, lakše dostiže estrus ukoliko se nalazi u grupi koja je društveno uravnotežena i u kojoj je većina ženki već u estrusu. U toku tog kratkog perioda polnog žara promene u ponašanju ženki dovode do izrazitog poremećaja društvene strukture. Ako je, na primer, istovremeno više ženki u estrusu, suparništvo između mužjaka dovodi do povećanja prosečne agresivnosti grupe koje je već povećano agresivnim ponašanjem ženki u estrusu.

Ovaj kratki pregled seksualnosti ženki primata čini verovatnom pretpostavku da su naši ženski preci morali, takođe, da imaju vremenski ograničeni period polnog žara koji je određen hormonalnim procesima. Kod žene nema ponašanja koje bi ukazivalo na postojanje estrusa (bilo je pokušaja, koji nisu dali rezultate, da se ispita, postoji li u toku menstrualnog ciklusa neki period u kome bi seksualno zadovoljstvo žene bilo izraženije.) Žene prihvataju polne odnose tokom čitavog menstrualnog ciklusa.

Može se zapitati, zašto je proces prirodnog odbiranja dao prednost iščezavanju estrusa. Imajući u vidu ponašanje primata, može se pretpostaviti da je ciklično ispoljavanje polnog žara kod ženki, dovelo do povremenog poremećaja društvene ravnoteže unutar grupe. Estrus je, verovatno, posebno pogadao odnos majka — dete. Ljudska beba koja provodi prvi deo života uz majku, bila je traumatizovana redovnim prisustvom postupcima koje su karakterisali razdraženost, agresivnost i ispoljavanje polnog žara njihove majke u odnosu na ostatak grupe. I. Eibler-Eibesfeldt⁹⁾ predlaže dodatno objašnjenje: iščezavanje perioda polnog žara i ženina sposobnost da ima polne odnose čak i izvan perioda plodnosti, omogućuju joj da, uspostavi odnos sa muškarcem, na seksualnoj osnovi. Ovo sekundarno prilagođavanje bi imalo, pre svega, društvenu funkciju. Mogućnost da žena doživi orgazam sličan muškarčevom pojačava njenu spremnost da mu se podredi i pojačava emocionalnu vezu koja između njih nastaje. Ljudski polni odnos je, iz svih ovih razloga, primio društveno značenje koje daleko prevazilazi puko razmnožavanje.

Muško društvo

U svom zapaženom delu, mladi kanadski sociolog Lajonel Tajger (Lionel Tiger)⁹⁾ poduhvata se primatološkog proučavanja porekla potrebe okupljanja muškaraca bez prisustva žena; politički skupovi, klubovi, sportska i druga udruženja i tajna društva. U isto vreme, to je proučavanje „polne diskriminacije”, to jest činjenice da se žene, i pored mnogo, pokušaja, ne bave nekim zanima-

⁹⁾ *Ibidem.*

⁹⁾ L. Tiger: *Entre hommes*, Paris, Robert Laffont, 1971.

njima koja obavljaju muškarci, nemaju podjednaku društvenu moć kao i toga da je rat, uz lov i politiku, muški „sport”.

Povezivanje između mužjaka kod primata L. Tajger određuje na sledeći način: „Ono što nazivam mužjačkom vezom kod primata poseban je odnos između dva ili više mužjaka, koji dovodi do toga da oni reaguju jedan u odnosu na drugog na način koji se razlikuje od onoga u okviru koga se odnose prema životinjama koje ne pripadaju njihovom skupu.”¹⁰⁾

Nije tu reč o pasivnom okupljanju već o pravoni međusobnom izboru. Važno je još napomenuti da se to povezivanje mužjaka javlja kod vrsta koje žive u savanama kao što su babuni i makaki. Pretpostavlja se da postoji veza između uspostavljanja te veze i života na tlu koji nameće veću saradnju. U grupi babuna, može se dosta često videti savez dva ili tri mužjaka koji u toku sukoba podržavaju jedan drugoga. Kod jedne takve vrste superiornost može biti povezana ne samo sa sposobnošću jedinke da potčini druge, već isto tako i sa njenom uspešnošću u pridobijanju ostalih članova grupe.

Brojni činioци određuju strukturu grupa primata ali prostor u kojem se nastanio čopor ima preovlađujuću ulogu. To je razlog što, i unutar iste vrste, povezanost između mužjaka nije uvek podjednako razvijena. Upravo kod čoveka, prema L. Tajgeru, ova društvena crta je doživela svoj puni razvoj postavši značajna koliko i polna diferencijacija. Glavna promena koja je omogućila razvoj i proširivanje povezanosti između muškaraca, bila je, i u ovom slučaju, prilagođavanje prvih ljudskih bića životu u savani uz pribegavanje saradnji tokom lova.

Specijalizacija, koja je posledica lova, dovela je do povećanja razlika u ponašanju između muškaraca i žena: odabiranje je verovatno davalo preimućstvo genetskim kombinacijama koje su imali muškarci koji saraduju u lovu i žena koje se posvećuju deci i sakupljanju plodova. Ono je dovelo ne samo do promena u percepciji, veličini mozga, držanju tela, obliku, načinu kretanja već i do strukturnih promena. Veza muškarac-žena koja je imala za posledicu rađanje dece i veza majka-dete koja je omogućavala održanje i socijalizaciju potomstva bila je tokom života ljudi primata postupno „programirana”. Moja teza je da je i povezivanje mužjaka u cilju lova bilo „programirano” na isti način, da bi se i u toj oblasti obezbedila delotvornost društvenih odnosa.¹¹⁾

Očigledno je da žene koje idu u lov zajedno sa muškarcima imaju manje mogućnosti da daju potomstvo nego one koje se u toku lova ne pri-

¹⁰⁾ *Ibid.*

¹¹⁾ *Ibid.*

družuju muškarcima. Prve su, isto tako podsticale polno suparništvo između muškaraca i time ugrožavale njihovu saradnju. L. Tajger pretpostavlja da se tako upravo održalo i razvilo povezivanje muškaraca.

U nastavku knjige L. Tajger analizuje posledice tog povezivanja na ljudske društvene odnose; on tu nalazi poreklo seksualnog bimorfizma u ponašanju. Po njegovom mišljenju može se s punim pravom pretpostaviti, da su sa izuzetkom reproduktivne funkcije, uloge muškarca i žene međusobno zamenjive. To što su žene isključene iz političkog života, rata i tajnih društava posledica je povezanosti između muškaraca koja ima poreklo u ponašanju naših predaka primata. Uzgred, ovo je, izgleda prvi put da neki sociolog upotrebljava tako mnogo etoloških činjenica za zasnivanje svoga stanovišta.

Ovih nekoliko primera paralelizama između ponašanja primata i ponašanja čoveka pokazuju da nije moguće osporiti naše životinjsko poreklo. Ono što vredi za našu anatomiju ili fiziologiju vredi i za naše ponašanje.

(Preveo s francuskog BRANIMIR STOJKOVIĆ)

